

ANTİK ÇAĞIN IŞIĞINDA HELENİSTİK SANATIN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ

Z. Aslıhan ÖZTÜRK¹

ÖZ

Bu çalışmada Antik Çağ toplumu ve sanatı genel çerçevesi içinde Helenistik Sanatın ortaya çıkışı, onu oluşturan tarihi ve sosyal zemin, bu sanatı öne çıkaran özellikler ile önemli eserleri incelenecektir. Bir Antik Çağ sanatı olan Helenistik Sanat, imparatorluğun egemen unsuru olan Yunan Kültür ve Sanatı çizgisi ile fethedilen toprakların kültürünü harmanlayarak var olmuş, bir karma kültür olarak gelişim göstermiştir. Büyük İskender'in fethettiği geniş coğrafya üzerinde, bu bölgelerin inançları, toplumsal yapıları ve sanat anlayışları doğrultusunda zaman içinde farklılıklar ortaya çıkmış ve bu farklılıkların ortak bir anlayışla şekillenmesi ile ortaya güçlü ve etkili sanat eserleri konmuştur. Bu çalışmada Antik Çağ'da bilinen dünyanın neredeyse tamamına ait ortak bir anlayış sergileyen Helenistik Sanat ve onun toplumsal temelleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Antik çağ, Helenistik, Sosyoloji, Yunan, Büyük İskender, Mitoloji, Panteon, Çoktanrılık, İfade, Felsefe.

Öztürk, Zekiye Aslıhan. "Antik Çağın Işığında Helenistik Sanatın Sosyolojik İncelenmesi". *ulakbilge* 4. 8 (2016): 299-324.

Öztürk, Z. A. (2016) Antik Çağın Işığında Helenistik Sanatın Sosyolojik İncelenmesi. *ulakbilge*, 4 (8), s.299-324.

¹ Dr. Serbest Araştırmacı, aslihankusoglu(at)gmail.com.

SOCIOLOGIC EXAMINATION OF HELLENISTIC ART IN THE LIGHT OF ANCIENT ERA

ABSTRACT

In this study, the emergence of Hellenistic Art, historical and social background that constitute it, important features that put it forward and important artworks in the light of Ancient Era Society and Art general framework will be examined. Hellenistic Art as an Ancient Era Art was existed blending Greek culture and art which are dominant elements of the empire and cultures of conquered lands, progressed as a mixed culture. On the wide geography that Alexander the Great conquered, in time differences showed up in the direction of the beliefs, social structure and sense of art of this region and powerful and effective artworks were revealed taking form of this differences with a common understanding. In this reseach, Hellenistic Art that showed a common understanding belongs to almost whole known World in Ancient Era and its sociologic Fundamentals will be analyzed.

Keywords: Ancient Era, Hellenistic, Sociology, Greek, Alexander The Great, Mythology, Pantheon, Polytheism, Expression, Philosophy.

Giriş

Helenistik Sanat, bir Antik Çağ sanatıdır. Bu nedenle bu kültürün oluşumu, kaynağını bu dönemden ve dönemin uygarlıklarının ortak olduğu toplumsal durumlardan alır. Genel olarak bütün Akdeniz havzası, Yunan, Mezopotamya ve Mısır kültürlerine ait elemanları içinde barındıran ve onlara adeta yeni formlar kazandıran bu dönem sanatını incelemek için öncelikle Antik Çağ toplumlarının yaşantısını ve kültür ortamlarını anlamak gereklidir.

İlk çağ insanoğlunun kendini ifade etmek için yazıyı kullanması ile başlar. Yaygın düşünceye göre Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ya da milat ile son bulur. Antik çağda yaşamış olan toplumlar arasında Sümer, Babil, Kasid, Asur, Akad gibi Mezopotamya uygarlıkları, Hatti, Hitit, Frigya gibi Anadolu toplumları, Persler gibi Ön Asya toplumları, Mısır, Girit, Fenike, Yunan, Roma gibi Akdeniz çevresi medeniyetleri sayılabilir. Yine de Antikçağ kavramının içine dâhil edilecek daha pek çok uygarlık yaşamıştır.

Antikçağ Toplumlari ve Sanat Anlayışları:

İlk çağın yazının bulunuşuyla başlaması ile bu dönemin ilk temsilcileri olarak karşımıza Sümer, Babil gibi Mezopotamya uygarlıkları çıkar. Bu topraklar üzerinde çok sayıda kavmin yaşamış olmasının nedeni, söz konusu bölgenin tarih boyu istilalarla anılmasıdır. Birçok kavmin istilasına uğramış olan bu arazi, bütün bu kültürlerin karışımıyla ileri bir kültür oluşturmuştur. M.Ö. 4000–2650 yılları arasında yaşamış olan Sümerler, yazıyı bulan halk olarak Antik çağ kültürüne olduğu kadar insanlık tarihinin bütününe bir başlangıç getirmiştir. Sümerlerde ayrıca astronomi, geometri ve matematik gelişmiştir. Bu dönemde dairenin açıları bulunmuş, astronomide ilerlemeyle birlikte takvim hesaplamaları yapılmıştır. Asurlular zamanında, Kral Hammurabi ilk yazılı kanunları çıkarmıştır. Genel olarak tüm Mezopotamya halkları, ticaret ve tarımla uğraşmışlardır. Su yolları yapmış ve sulamada bunları kullanmışlardır. Kamış örgülere balçık sıvamayla başlayan inşaat gelenekleri zamanla pişmiş topraktan tuğla yapımı ile asıl şeklini bulmuş ve Mezopotamya mimarisi bu yolla gelişmiştir. Ünlü Babil şehri; Asma bahçeleri, saray duvarları, tören yolu gibi efsaneleşmiş yapılarıyla tarih sahnesindeki yerini almıştır. Pişmiş topraktan yaptıkları kaplar da bu çağdaki yaşama ait önemli izler taşır.

Mezopotamya toplumlarında Antik çağın diğer halklarında olduğu gibi çok tanrılı bir inanış vardı. Farklı adlar altında birbirine eşit tanrılara tapıyorlardı. Sümerlerdeki aşk tanrıçası İnanna'nın (Babil'deki İştari) Venüs gezegeniyle özdeşleştirilmesi gibi Mezopotamya panteonundaki tanrı ve tanrıçalar, astronomi çalışmalarının ortaya çıkmasıyla şekillenmiştir. Mezopotamya uygarlıklarında

Mısır'daki gibi kral-tanrı inancı yoktu (Meuleau,1993: 38). Kral, tanrının naibi olarak görülüyordu.

Mezopotamya uygarlıkları olarak bilinen Sümer, Babil, Asur, Akad gibi kavimler, Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgede yaşamışlardır. Saray ve tapınaklarda krallığın ideolojisine hizmet eden bir sanat doğmuştur. Zigguratlar, Mezopotamya'da dini mimarinin en önemli örnekleridir. Diğer sanatlar açısından da Mezopotamya ilkleri oluşturmıştır. Saray süslemelerinde kullanılan çiniler, tarihteki ilk örneklerdir. Babil'deki İhtar Kapısı ve Tören Yolu seramikleri, renkli ve sırlı tuğla tekniğinin ilk kez kullanıldığı örneklerdir (Oates, 2004: 160–164). Duvar resimleri, freskler ve alçak kabartmalar da resim sanatına ait ilk eserlerdir. Resimlerde belirgin bir ikonografi göze çarpar. Tanrılara sunulan kurbanlar veya toplumun değişik kesimlerinden insanları anlatan figürler, sıkça kullanılmıştır. Kralın cesaret ve gücünü anlatan savaş sahneleri, adeta resimli kitaplar gibidir. Bu resimlerin, çağın olaylarına dair belge niteliği vardır. Bu resimler geniş duvar yüzeylerine yapılmıştır. Stilizasyona gidilmiştir. Tapınak yollarına koruyucu aslanlar yerleştirilmiştir. Mezopotamya'da yapılmış olan heykeller, küçük boyutlarıyla göze çarpar. Bunun nedeni, bölgedeki taş kıtlığıdır. Erkekler belden aşağı post giymiş görünümdeyken, kadın heykelleri tek omuzdan aşağı inen elbise ile betimlenmiştir. Heykellerde ayakların çıplak oluşu tanrısal özelliktir ve sadece tanrı ile kral bu şekilde betimlenmiştir. Bütün tasvirlerde hiyerarşik düzene uyulmuştur. Tanrılar ve kral diğer figürlere göre daha büyük gösterilmiştir. Yüzlerde ilk zamanlardaki donuk ifade zamanla anlam kazanmıştır. Genellikle dua eder şekilde betimlenen bu heykellerde dirsekler sivri ve gözler abartılı olarak betimlenirdi. Heykellerde orantıya önem verilmemiştir. Mezopotamya'da gerçekçilik Asurlular zamanında ortaya çıkmıştır.

Ön Asya kavimlerinden Persler, Hint-Avrupa kökenli bir halktı ve M.Ö. 6.-4. yüzyıllar arasında günümüz İran topraklarında yaşamışlardır. Çok çeşitli halkları barındıran bir imparatorluk, Susa'daki saraydan yönetilirdi. Ege Denizi'nden Pencap'a ve Amu Derya'dan Arabistan'a kadar geniş bir coğrafyada egemen olmuşlardır. İmparatorluk satraplık adı verilen eyaletlere bölünmüştü ve bu eyaletleri yöneten satraplar doğrudan imparatora bağlıydılar. Pers sanatı, Mezopotamya sanatının ışığında gelişmiştir denilebilir. Persepolis'de bulunan kabartmalar, Mezopotamya sanatının anlatımcı özelliğini gözler önüne serer. Ayrıca kabartmaların stilinde Babil etkisi hemen göze çarpar. Pers İmparatorluğu M.Ö.330'da İskender tarafından istila edilmiştir.

Antik çağın önemli bölgelerinden biri olan Anadolu; Hatti, Hitit, Frigya, Lidya, Urartu gibi uygarlıklara ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Merkezi Boğazköy olan Hititler, Asurlularla kurdukları ticari ilişkiler sonucunda çivi yazısını Anadolu'ya getirmişlerdir. Hititler surlarla çevrili şehir devletler halinde yaşamışlardır. Kendi

tanrılarının yanında Hattilerden kalma tanrılara ve yakın uygarlıklardan gelmiş tanrılara da tapmışlardır. Bu yüzden *bin tanrılı halk* olarak tanınmışlardır.

Anadolu Uygarlıklarının sanatlarına örnek olarak, kazılarda çıkan tanrı ve kutsal kişilerin kabartmaları, süs eşyaları ve çömlekler verilebilir. Yazılıkaya tapınağı bir kaya tapınağıdır. Çatalhöyük, Kızıltepe gibi yerleşim merkezleri önemlidir. Bu uygarlıkların mitolojik betimlemelerinde tanrının başında sivri bir külah, ayaklarında çarıklar vardır. Belden aşağı örtülüdür. Kabartmalarda anatomi Sümerlere oranla gelişmiştir. Erken dönemlerden itibaren seramik de gelişmiştir.

Antik çağın en görkemli devletlerinden biri Kuşkusuz Mısır'dır. Akdeniz'in güneyinde, Afrika kıtasının kuzeyinde yer alan Mısır, Nil Nehri'nin Akdeniz'le buluştuğu delta ile Nil Vadisi üzerinde kurulmuş olan bir uygarlıktı. Tarihi M.Ö. 4000'e kadar uzanır. Mısırlıların Sami kökenli bir ırk olduğu düşünülmektedir. İlk zamanlarda ülke, *nom* adı verilen şehir devletlerinden oluşmuştu. Daha sonra bu şehir devletlerinin birleşmesiyle Mısır'da sülaleler dönemi başlamıştır. Mısır panteonunda yer alan tanrı ve tanrıçalar, yerel özelliklerinin yanı sıra ülkenin genelinde tapınılan ilahi karakterlerdi. Mezopotamya'da da görüldüğü gibi astronomi çalışmaları, Mısır panteonunun oluşmasına katkı sağlamıştır. Firavun her şekilde tanrı olarak görülüyordu. Mısır'da ölüm sonrası inancı son derece önemliydi. Yaşamları boyunca adeta ölüm ötesi için hazırlanan Mısırlılar, ölü gömme ritüellerine büyük özen göstermiş ve bunun için çeşitli tiplerde mezarlar yapmışlardır. "Mastaba", "ipoje" ve "piramit" adı verilen bu yapı formları, halk sınıflarına göre çeşitleniyordu.

Mısır'da gelişen sanat, uzun bir süre dış etkilerden uzak, kendine özgü bir çizgide ilerlemiştir. Bunun nedeni, coğrafya olarak Mısır'ın korunaklı bir bölge olmasıdır. İstila edilmeden uzun süre içinde kendi medeniyeti ve sanatını geliştiren Mısır, çoktanrılı olan dinlerinin ışığında bir sanatı gözler önüne sermiştir. Mısır sanatı denilince aklımıza ilk gelenler, görkemli Giza Piramitleri ve Büyük Sfenks'dir. Ancak Mısır mimarisi sadece bu anıtlarla sınırlı değildir. Mısır mimarisinin çok önemli diğer yapılar arasında; Deyr-ül Bahri'deki Hatshepsut Tapınağı, Karnak ve Luksor'daki Amon-Ra tapınaklarını gösterebiliriz.

Mısır'da heykel, ruhun canlı varlığı *Ka*'nın korunması amacıyla yapılmış sanat eserleridir. Mısır inancına göre her heykel, içinde barındırdığı *ka* ile tasviri yapılmış kişinin özünü de saklardı. Heykellerin konusu genellikle tanrılar ve onların yeryüzündeki temsilcileri olan firavunlardır. Mısır heykelinin geleneksel duruşları arasında; ayaklar birbirine birleşik ve eller baldırların üzerinde olarak oturan heykel tipi ya da sol ayağın önde gösterildiği ayakta duran heykelleri gösterebiliriz. Kadın betimlemeleri, erkeğe oranla daha açık bir ten rengiyle tasvir edilirdi. Erkek heykelleri genellikle bir ayak önde olarak betimlenirdi.

Mısır resmi, genellikle kabartma şeklinde yapılmıştır. Saray, tapınak ve mezar duvarları, daha çok kabartma tarzı resimlerle süslenmiştir. Daha çok alçak kabartma tekniğinin kullanıldığı bu tasvirlerde, dini inançların işlendiği sahneler sıklıkla göze çarpar. Firavun resimleri, kazanılan zaferlerin anlatıldığı savaş sahneleri ya da gündelik hayatı betimleyen resimlerin dışında, tanrıları ve ölümler ülkesini anlatan resimlerle mitoloji doğrudan resmin konusu olmuştur. Mısır resminde gerçeklik duygusu, gelenek haline gelmiş stilizasyonlarla örtülmüştür (Vernus,1993: 154). İnsan figürlerinde bacaklar, kollar ve yüzün profilden, vücudun üst kısmı ve gözlerin cepheden bir duruşla betimlenmesi, bu stilizasyonun özelliğidir. (Bazin,1998: 42) Perspektifin yokluğu da Mısır resminin bir diğer özelliğidir (Vernus,1993:154). Alışık olduğumuz resimde perspektif yardımıyla bir mekân içine yerleştirilen figürler, Mısır resminde belli bir bakış açısından faydalanılarak yerleştirilme yerine aynı uzaklıktaymış izlenimi verir. Mısır resminde kullanılan bu perspektif yokluğu ve stilizasyonlar, bakan göz karşısında hemen kendini belli eder ve kişiliğini ortaya koyar.

Akdeniz çevresi uygarlıklarından bir diğeri olan Girit Adası'nda, ilk zamanlar Minos uygarlığı (M.Ö. 2400–1500) varlık göstermiş, daha sonra ada Miken dönemi başlamıştır. Çiftçilikle ve denizcilikle uğraşan Giritliler, deniz bağlantıları nedeniyle birçok kültürle etkileşim içindeydiler. Girit'teki en önemli yapı Knossos Sarayı'dır.

Girit Uygarlığı'nda sanat, adanın ilk sakinleri olan Minos uygarlığının sanatı olarak başlamıştır. Bu dönemde Knossos Sarayı yapılmıştır. Bu saray, resimlemeleri açısından önemlidir. Yunan resim sanatına öncülük edebilecek resimler bu dönemde yapılmıştır. Yunan anakarasından gelen Mikenler tarafından istila edilip, yeni bir kültür oluşturan Girit Adası, bu dönemdeki maden işçiliğiyle adından söz ettirir. Bir Miken mezarında bulunan altın ölüm maskesi, buna iyi bir örnektir.

Fenikeliler, Antik çağın Sami kökenli denizci bir topluluğuydu. Akdeniz'in doğusunda, bugünkü Lübnan civarında yaşamışlardı. Önemli ticaret kolonileri vardı. Byblos, Tyros, Sidon gibi önemli merkezler kuran Fenikeliler, özellikle deniz ticaretinde söz sahibiydiler. Kalın surların çevrelediği kentlerde yaşamışlardır. Çok tanrılı inanca sahiptiler. Yunan alfabesinin temelini oluşturan Fenike alfabesini oluşturdular ve ticarete bunu kullandılarSanatlarında özellikle bronz işçiliği gelişmiştir. Mimaride taş kullanmışlardır. Siyasi bakımdan iyi teşkilatlanmamış olduklarından zamanla çeşitli devletlerin egemenliği altına girmişler ve sonunda Roma İmparatorluğu'nun Suriye eyaletine bağlanmışlardır.

Antik çağda en çok üstünde durulan, hatta Antik çağ kültürü denince akla ilk gelen toplumlar Yunan ve Roma'dır. Antik Yunanlıların kökeninin, Trakya'dan gelen Dorlardan geldiği düşünülmektedir. Buradan Yunanistan'a (Peleponnes) gelmişlerdir. Atina, Sparta gibi şehir devletleri (polis) halinde yaşamışlardır. M.Ö. 444 yılında

Perikles'in Atina devletinin başkanı olmasıyla, Atina giderek diğer şehir devletlerinden daha önemli hale gelmiştir (Martin, Zwölfer, 1994:94).

Bu dönemde yani Perikles'in yönetiminde ülkede reformlar yapılmış, yeni kanunlar çıkarılmıştır. Bunun yanında Atina, sanat ve felsefe alanında altın çağını yaşamaya başlamıştır. Şehirde önemli mimari eserler inşa edilmiştir. Başkan Perikles, Yunanistan'ın en önemli sanatçı, filozof ve bilim adamlarını Atina'ya toplayarak ve onlara destek olarak yeni bir kültür ortamının oluşmasını sağlamıştır. Bu dönemde Atina'da yüksek bir sanatçı sınıfı oluşmuştur (Pasquier,1993:162). Helenistik dönemden yaklaşık bir yüzyıl önce meydana gelen bu sosyolojik refah ve kültür ortamı, Helenistik dünya görüşünün temellerini atmıştır.

Günümüzdeki anlamından farklı da olsa, tarihte ilk demokrasi Yunanistan'da uygulanmıştır. Vatandaşlık düşüncesi de ilk bu dönemde ortaya atılmıştır. Yunan şehir devletlerinde sadece hür insanların devlet tarafından korunma hakkı vardı. Sadece kölelere herhangi bir hak verilmemiştir. Sınıf farklılıkları her şehir devletinde farklılıklar gösterebiliyordu. Eşitliğe aykırı birçok özelliğine rağmen Atina'da 4. ve 5. yy.da demokrasi başarıyla uygulanmıştır (Meuleau,1993: 51).

Çok tanrılı bir dinleri vardı. Önemli tanrı ve tanrıçaları arasında; Zeus, Hera, Afrodit, Demeter, Dionisos, Poseidon, Apollon, Athena gösterilebilir. Yunan panteonundaki bu tanrı ve tanrıçalar, adları değişerek Roma panteonunda da yerlerini almıştır.

Felsefe Antik Yunan dünyasında çok önemliydi. Platon, Aneksimenes, Aneksimandros, Sokrates, Aristoteles gibi filozofların farklı görüşleri felsefe ve bilimin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Tarih, tiyatro ve tek sesli müzik gelişmiştir. Yunan müziği Mısır ve Asya kökenlidir. Pisagor tarafından müzik üzerine ilk bilimsel çalışma bu dönemde yapılmıştır. Geometri ve doğa bilimleri de oldukça ileridir. Fenikelilerden aldıkları alfabeyi geliştirmiş, kendi alfabelerini oluşturmuşlardır. Bu alfabe Latin alfabesinin de temellerini oluşturmuştur. Helenistik dönemden itibaren kent planlanmasına önem verilmiş, stoa, gymnasium gibi yapı formları doğmuştur.

Roma, Antik çağın bir diğer önemli devletiydi. Roma da diğer birçok Antik çağ uygarlığı gibi şehir devletlerinin birleşmesinden oluşan bir devlettir. Batı Avrupa ve Akdeniz çevresinde egemen olmuşlardır. Yaklaşık on iki yüzyıl boyunca varlığını sürdürmüş olan Roma, monarşiden oligarşik cumhuriyete, daha sonra da imparatorluğa dönüşmüştür. Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmasının ardından M.S 476'da Batı Roma İmparatorluğu, M.S. 1453'de Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) tarih sahnesinden silinmiştir.

Yunanlılardan aldıkları alfabeden Latin harflerini oluşturan Romalılar, bu şekilde günümüz Avrupa kültürüne temel oluşturmuşlardır. Roma'da çok tanrılı inanış hâkimdi. Panteondaki tanrı ve tanrıçalar, Yunan tanrı-tanrıçaları ile aynıydı. Nitelikleri hemen hemen aynıydı ve Yunan panteonundan alınmıştı (Baş tanrı Jupiter'in Yunan panteonundaki Zeus'un veya Aşk tanrıçası Venüs'ün Yunan inancındaki Afrodit'in karşılığı olması gibi).

Hristiyanlığın doğuşuyla birlikte Roma'da Hristiyanlara yapılan işkencenin ardından, M.S.313'de ilan edilen Milano Hoşgörü Fermanı yeni dinin inananlarına dini özgürlükler getirilmiştir. Bir süre sonra da Roma'da resmi din Hristiyanlık haline gelmiştir.

Kurulduğu coğrafya nedeniyle önce Etrüsklerden, daha sonra Yunanlılardan etkilenmiş ve uygarlıklarını bu etkilerle şekillendirmişlerdir. Özellikle Helenistik kültür, bir bakıma Roma medeniyetinin temellerini oluşturmuştur. Mimari açıdan dünya tarihine büyük katkısı olan Roma uygarlığı, diğer sanat dallarında genellikle Yunan kültürünü taklitten öteye geçememiştir.

Antik Yunan ve Roma Sanatına Genel Bakış:

Antik çağ toplumlarında kültür ve sanat, çok tanrılı inanışların ve monarşi düzeninin bir yansıması olarak gelişmiştir. Avrupa, Ortadoğu, Orta ve Doğu Asya ile Afrika'nın bir kısmı, o zamanlar bilinen dünyanın tümüydü. Bu geniş coğrafyanın adeta merkezi durumunda olan Akdeniz çevresindeki topraklar, Antik çağın önemli uygarlıklarına ev sahipliği etmiştir. Akdeniz çevresinde yerleşmiş olan önemli Antik çağ uygarlıklarından olan Yunan ve Roma medeniyetleri de İlk çağın diğer önemli uygarlıklardan etkilenirken kendine özgü bir sanat geliştirmeyi başarmışlardır.

Mimaride ise üç büyük sistem oluşturulmuştur. Bunlar; Dor, İyon ve Korint nizamlarıdır. Dor nizamı, daha çok Yunanistan'da yaygınken, İyon nizamı, Anadolu'da yayılmıştır. Yunan mimarisinin başlangıcından beri en önemli öğeleri tapınaklardır. Helenistik dönemden önce şehir planlanmasının gelişmediğinden dolayı, ancak sonraki dönemlerde; stoa, agora, gimnasium gibi yapılar ortaya çıkabilmiştir.

Yunan heykelinde, uzun bir süre kişisel özellikler değil, ortak ideal tip önemsenmiştir. İdeal yüzler, ideal ölçülere uygun insan vücutları Yunan heykelinin başlıca özelliğidir. M.Ö. 7.ve 6. yüzyıllarda iki büyük heykel ekolü oluşmuştur. Girit Pelepones ve İyonya ekolleri, Yunan heykelinin gelişimine katkı sağlamışlardır. Yunan heykel sanatı üç bölümde incelenebilir. Bu dönemler; Arkaik (M.Ö. 7. VE 6.yy), Klasik

(M.Ö. 6.,5.,4.yy) ve Helenistik (M.Ö. 3.,2.,1.yy) dönemlerdir. Arkaik heykelde vücutta sağlamlığa önem verilmiştir. Yüzde karakter veya ruh durumunu belirten bir ifade görülmez. Arkaik dönemde frontal duruş sıkça kullanılmıştır. Bunun nedeni Yunan heykelinin o dönemlerde Mısır heykelini taklit etmesidir. Frontal duruşta bir araştırma endişesi yoktur, bunun yerine belli kalıplar vardır. Bu dönemin en önemli buluşları; kore (kadın) ve kouros (erkek) heykellerinin ortaya çıkmasıdır (Pasquier,1993:162).

Klasik Yunan heykelinde ise durum biraz daha farklıdır. Klasik heykelde natüralist bir üslup izlenmiştir. Sanatçılar artık belli kalıpları izlemekten çok gözlem yapmaya başlamışlardır. Bu gözlemlerin sonucunda doğan sanat, daha gerçekçi bir anlatım oluşturmuştur. İnsan vücudunda öğeler gerçek oranlara yaklaşmış ve tanrı-insan arasındaki hiyerarşi ortadan kalkmıştır. Tanrı-tanrıça tasvirleri de bu gerçekçi üslupla yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde yapılan heykellerde idealizm de yoğun bir şekilde göze çarpar. Erkek ya da kadın tüm heykeller, izleyene genç, güzel ve sağlıklı bir görünüm sunarlar. Giysi kıvrımları özenle yapılır ve heykelin estetiğini artırır. Vücutta ayrıntılar işlenmeye başlar.

Yunan sanatının bir uzantısı olan Roma sanatında üsluplar zaman içinde gelişmiştir. Fakat Roma sanatı, genel olarak Yunan sanatının taklidi olarak oluşmuştur. Roma döneminin sanata getirdiği yenilikler arasında farklı yapı teknikleri bulmaları gösterilebilir. Bu şekilde yeni mimari yapı tipleri ortaya çıkmıştır (Barette,1993:169). Heykeller ise Yunan heykel geleneğinin devamı niteliğindedir.

Helenistik Dönemin Toplumsal Koşulları:

Helenistik Dönem, M.Ö. 330 veya M.Ö.323'de Büyük İskender'in ölümü ile başlar ve M.Ö. 31 yılında yapılan Aktium Savaşı'nın sonrasında kesin olarak biter. Aktium Savaşı'nın ardından bütün Helenistik coğrafyaya Roma egemen olur. Bu iki siyasal olayın etkisinde gelişen ve sona eren Helenistik Kültür, bütün Antik Çağ uygarlıklarının tek bir kültür çevresinde birleştiği bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde; İlk Çağ'ın önemli uygarlıkları olan Yunan, Mısır, Babil, Pers, Hint kültürleri siyasi otoritenin bir araya getirmesiyle kaynaşmış, bu karışımından ortak bir kültür doğmuştur. Balkanlar, Ortadoğu ve Asya'nın büyük bir kısmını içine alan coğrafya üzerinde uzun bir dönem etkisini sürdüren Helenistik kültür, Büyük İskender'in dünyayı fethetme arzusunun bir sonucu olarak Grek-Makedon kültürünün egemenliğindedir, fakat dönemin diğer uygarlıklarının katkılarıyla üç kıtayı kapsayan karma bir kültür oluşmuştur. Bu etkileşimin ışığında İlk Çağ toplumları birbirine yakınlaşırken, Antik Roma gibi sanat ve felsefede takipçi olacak diğer toplumların kültürlerinin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Helenistik, köken olarak *Helen* yani Yunan tarzı anlamını taşımasına rağmen, söz konusu dönem, klasik Yunan kültüründen farklı olarak Büyük İskender'in fetihleriyle imparatorluğa katılan bütün uygarlıkların ortak kültürünü temsil eder (Pasquier,1993:164). Helen olarak anılması, bu dönemin siyasi koşullarını meydana getiren Büyük İskender'in Makedon olması nedeniyledir. Bu bölge, günümüzde bağımsız olan Makedonya değil, Batı Trakya içinde bir bölgedir. Yunanistan ve Batı Anadolu'da egemenliğini kurarak buradan aldığı güçle ve kurduğu orduyla üç kıtaya seferler düzenleyen Büyük İskender'in, Grek-Makedon kültürünü bu coğrafyalara taşıması nedeniyle bu dönem *Helenistik Dönem* olarak adlandırılır.

Büyük İskender Dönemi:

II. Philippos ile Olympias'ın oğlu olan İskender, Filozof Aristoteles'den dersler alarak ve annesinden Yunan efsanelerini dinleyerek yetişti. Bu nedenle Yunan tarihi ve kültürüne hayrandı. Babasının ölümünden sonra tahta geçti ve önce Makedonya, Trakya ve Yunanistan'da otoritesini kurdu. Bu şekilde bütün Yunan şehir-devletlerine Makedon üstünlüğünü kabul ettirdi. Ardından Asya seferine çıktı. Bu seferin nedenleri arasında, ilk olarak Pers İmparatorluğunu ortadan kaldırma düşüncesi, genel olarak ise dünya hâkimiyeti ülküsü yatıyordu.

M.Ö. 334'de Asya seferine çıktığında komuta ettiği ordusunda 14000 Makedonyalı ve 7000 Helen Birliği askeri vardı. Pers ordularıyla karşı karşıya geldiği ilk savaş olan Granikos Çarpışması ile Batı Anadolu'nun kapıları İskender ve ordusuna açıldı. Burada fetihler yaparak bölgeyi kendisi bağladıktan sonra M.Ö. 333 yılında Pers Hükümdarı III.Darius'u (III.Dara) kesin bir yenilgiye uğratarak Suriye ve Fenike'ye doğru ilerledi. III.Darius'u ve Pers donanmasını üssüz bırakmak amacıyla Pers kentlerini sırayla fethetmeye koyuldu. Güçlü bir direnişle karşılaştığı Tyros kentinin de ele geçirilmesiyle Perslere karşı kesin bir üstünlük elde ederken, Suriye'yi tamamen imparatorluğuna kattı. M.Ö.332'de Mısır'a giren İskender, burada kurtarıcı olarak karşılandı. Mısır tanrılarına kurbanlar vererek, Mısır firavunlarının geleneksel çifte tacını giydi. Kendini Zeus-Amon olarak tasvir ettirdi (Martin, Zwölfer, 1994:117).

Burada kendisini Zeus'un oğlu olarak ilan etti ve halkın gözünde adeta tanrılaştı. Mısır'ın kuzeyinde İskenderiye şehrini kurdu. Ardından Mezopotamya üzerine sefere çıktı ve III.Darius ile bir kez daha karşılaştı. Onu tekrar yenerek güneye indi ve Babil şehrini aldı. Babil Perslerin kışlık başkentiydi. Burayı çok sevdi. Pers dünyasının resmi merkezi olan Persepolis'i ele geçirmesiyle, doğunun yaşamını fazlasıyla benimsedi (Vikipedi, 2016: https://tr.wikipedia.org/wiki/III._Aleksandros).

İskender'in bundan sonraki amacı Pers topraklarını içine alan yeni bir imparatorluk kurmaktır. Hindikuş Dağları'nı aşarak Sir-i derya'ya kadar ilerledi ve burada İskitlerin direnişiyle karşılaştı. Bu direnişi ancak M.Ö.328'de bastırabildi (Vikipedi, 2016: https://tr.wikipedia.org/wiki/III._Aleksandros).

Hindistan üzerine sefer başlatan İskender, İndus Irmağı boyunca Hint Okyanusu'na ilerledi ve burada bölgenin hükümdarı Poros'u yenilgiye uğrattı. Burada iki kent kurdu. Hindistan'da Brahman rahipleriyle uzun sohbetler yaptı, onlara büyük saygı gösterdi, yeni deneyimler elde etti. Farklı felsefeler ve inançlarla tanıştı. Babil'e yerleşen İskender, Hindistan ile deniz bağlantısını sağlamak için Arabistan'a sefer hazırlıklarına başladı. Babil'de sulama kanalları yaptırmayı ve İran'da yeni kentler kurmayı tasarlıyordu. Bu düşüncelerini gerçekleştiremeden 33 yaşında öldü. Ölümüyle Helenistik dönem başlamış oluyordu (Vikipedi, 2016: https://tr.wikipedia.org/wiki/III._Aleksandros).

İskender'den Sonra Helen Dönemi (Helenistik Çağ):

İskender'in ölümünden sonra imparatorluk dağıldı. Dört ayrı devlet olarak varlıklarını sürdürdüler. İskender'in komutanları bu parçalara egemen oldular. Cassander Yunanistan'a, Cretus ve Antigonos Batı Asya'ya, Seleukos Doğu'ya ve Ptolemy Mısır'a hükümdar oldu. Bir süre siyasi bağımsızlıklarını koruyan bu devletler, daha sonra Roma'ya karşı koyamayıp siyasi açıdan sona erdiler. Yunanistan içinde yer alan Makedonya krallığı, gittikçe güçlenen Roma karşısında geriledi ve sonunda Roma'nın bir eyaleti haline geldi. Mısır'da Ptolemy'nin soyundan gelen hanedan da Aktium Savaşı'nın ardından Roma'ya katıldı (Wikipedia, 2016: https://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_the_Great).

Bu çağda çok sayıda yeni yerleşimler (polisler) ortaya çıkmıştır. Anadolu'da Bergama, Antakya, Mısır'da İskenderiye gibi kentler kurulmuştur. Bu şekilde Yunan kent kültürü yayılma olanağı bulmuştur. Bu önemli merkezlerin kozmopolit özellikleri, Doğu ve Helen kültürlerinin kaynaşmasına hizmet etmiştir.

Bu dönemde felsefede çeşitli görüşleri savunan ekoller oluşmuştur. Epikuros ve Stoacı Zenon, Helenistik dönemin önemli filozoflardandır. Şüpheli ya da bireysel görüşler önem kazanmaya başlamıştır. Toplum için örnek olan klasik değerler önemini yitirmiştir. Bu yöneliş yeni bir toplum ve yeni bir sanatı ortaya çıkarmıştır. Bu bireysellik inançları ve sanatı da etkilemiştir. Tanrı ve kral karşısında insanın değerli olması, sanat eserlerine de yansımıştır. Bunların hepsi imparatorluğun her köşesinde kendini hissettiren bireyci felsefenin ürünüdür. İdeal değerler yerini kişisel farklılıklara bırakır. Bu nedenle tapınak olgusu, saray olgusunun yanında önemini yitirir.

Bu çağda özellikle Akdeniz çevresinde ticari ve kültürel ilişkiler gelişmiştir. Bu ilişkiler, çeşitli kültürlerin yerli buluşlarını birbirine aktarmıştır. Eski tanrılara olan inançlar azalmaya veya farklı panteonlar birleştirilmeye başlanır. İmparatorluğun her köşesindeki inanç sistemleri zaman içinde kaynaşır ve tanrı ve tanrıçalara farklı şekillerde tapılmaya başlanır. Farklı panteonlardaki eşit tanrılar (zeus-amon-jupiter gibi) birleşir ve (zeus-amon gibi) beraber tapınılmaya başlanır. İsis, Serapis veya Kibele inanışları, Helenistik dünyanın her köşesinde önem kazanmıştır. Hristiyanlığın doğuşuna kadar eski dünyanın inanç iklimi bu şekildeydi.

Sanatçıların saraylarda yer almasıyla bir saray sanatı doğmuştur. Kalimahos, Teokrit gibi şairler ile Arşimet ve Öklit gibi matematikçiler yetişmiştir.

Helenistik Dönemde Sanat Toplum İlişkisi ve Helenistik Sanatın Özellikleri:

İskender'in fethettiği coğrafyalarda yeni kentler kurması Helenistik kültürün ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Bu kültür Balkanlardan Hindistan'a kadar, geniş bir alanda uzun süre yaşadı. Krallığın sınırları içinde; bugünkü Yunanistan, Türkiye, Libya, Suriye, Ürdün, Mısır, İsrail, Irak, İran, Kuveyt, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan'ın bir kısmı bulunuyordu. Yunan kültürünün baskın olduğu bu kültürde, fethedilen her uygarlığın izleri görülmektedir.

Helenistik dönemde Yunan toplumu, çoktanrılı bir yapıya sahipti. Panteondaki birçok tanrı ve tanrıça, onları ve tanrılaştırılmış kahramanları anlatan efsaneler, günlük hayatlarının bir parçası halindeydi. Doğal güçlerin yeterince açıklanamadığı ve bilimin yaygın olmadığı bu dönemde, bu inanışların halk üzerindeki etkisinin büyüklüğü daha iyi anlaşılmaktadır. Helenistik dönemde İmparatorluk coğrafyasının genişlemesiyle beraber, farklı kültürlerle ait tanrı ve tanrıçaların Grek kültürüne adaptasyonu bu inanışlar ve efsaneler yeni şekiller kazanmıştır. Ticaretin gelişmesi ile etkileşimler artmıştır. Yine bu dönemde, dinin yanında imparatorluk düşüncesinin de öne çıktığını görmekteyiz. Bu da siyasi otoritenin belirlediği dünyevi hayatın, inanışların çerçevesinde gelişen soyut bir dünya karşısında değer kazandığını anlamına gelmektedir. Tanrılara olan saygının azalmış ve saray kültürü ön plana çıkmıştır. Yine bu dönemde, eski dönemlere ait sanat eserleri toplanmaya başlamıştır.

Sanat eseri, tüm Antik çağ toplumlarında olduğu gibi çoktanrılı inanışlara ve siyasi otoriteye hizmet ederdi. Tek ya da başka sanat yapıtlarıyla bir arada (tapınaklardaki heykeller gibi) olan sanat eserlerinin toplumu yönlendirme işlevi büyüktü. Tanrısal imgelere ya da otorite figürlerine ihtiyaç duyan halk kitleleri, bu eserler sayesinde belli bir düşünceye sahip oluyordu. Fakat Helenistik dönemi, diğer dönemlerden ayıran bir özellik olarak, klasik dönemde denenmemiş, farklı ifadelerin

sanata girdiğini görürüz. Daha önce asla ele alınmayan konuların kullanılması da kişisel özelliklere değer verildiğini anlatıyor. Bu da sanatta yaratıcılık kavramının değerinin bu yüzyıllar içerisinde arttığını göstermektedir.

Klasik üslubun yerinde aşırı süslü ve gösterişli bir sanat doğmuştur. Klasik güzellik anlayışının yerine kişisel ifadeler önem kazanmaya başlamıştır. Helenistik heykelde gençlik, güzellik ve sağlıktan doğan kusursuzluk önemli değildir. Bunun yerine insanın çeşitli dönemlerindeki durumları ve ruhsal ifadeleri değer kazanır. Yaşlı, genç, güzel, çirkin ya da acı çeken insan ifadeleri sıklıkla işlenmiştir. İdeal birimler yerine karakterleri belirten özellikler yer almıştır. Bunun ana nedeni, krallara ait betimlemelerin tanrısal özellik taşımasıdır. Tanrısal ifadelerdeki idealizm be nedenle yerini kişisel özelliklere bırakmıştır. Önce krallar, sonra da sıradan insanlar bu farklılıklarla betimlenmiştir. Helenistik dönemin karakteristiği olan *Stoa* görüşüne göre insanın bağımsızlığına önem verilir. Doğaya uygun yaşama ve doğal olma esastır (Turani, 2000:178). Bu nedenle kişisel farklılıklar sıkça işlenmiştir. Ayrıca bu dönemde *Epikuros*'un felsefesi de döneme damgasını vurmuştur. Bu felsefeye göre kişinin mutluluğuna önem verildiği görülmüştür. Kişiyi mutluluğa götüren unsurlar incelenmiş ve sanat da bu yönde şeklini bulmuştur (Turani, 2000:178). Gelişen bireyci felsefeler ışığında, insanın tanrı ve kral karşısında değeri artmıştır, insani özellikler sanat eserinin önemli bir konusu olmuştur.

Bu dönemde portrecilik çok gelişmiştir. İfadeleri yakalamak amacını güden Helenistik heykelde büstlerde ifade zenginliği göze çarpar. Büyük İskender portreleri sıklıkla işlenmiştir. Lisippos dönemin en önemli heykel sanatçılarından (Pasquier,1993:165). Heykel atölyelerinde sanatçılar birlikte çalışmaya başlamıştır. Zengin halktan kişilerin büstlerini yaptırması, büst endüstrisinin doğuşunu hazırlamıştır. Bu dönemi takip eden Roma sanatında da portrecilik büyük öneme sahip olmuştur. Helenistik dönem bu şekilde Roma sanatında da varlığını devam ettirebilmiştir. Fakat heykeller zenginlerin tekelinde kalmamıştır. Konuların fakir halk tabakasından alındığı heykeller, Helenistik sanatın buluşlarındandır.

Helenistik dönemde sanatçılar, saray tarafından desteklenmiş ve ilgi görmüşlerdir. İmparatorluk coğrafyasından gelen bütün etkiler, sanatçıya zengin bir konu çeşitliliği sunmuştur. Farklı inanış, efsane ve kültürler, Klasik Grek sanatına yeni bakış açıları getirmiştir. Bu dönemde felsefe açısından ortaya atılan fikirler de bu çok kültürlülüktен etkilenmiş ve sanatı yönlendiren bir mekanizma haline gelmiştir.

Helenistik dönemin ilk zamanlarındaki heykel ve rölyeflerde figürler tek tek ele alınırken, zamanla gruplar halinde işlenmiştir. Belirgin olmayan gruplar halinde işlenen bu rölyeflerde, konuların başlangıç ya da bitişi saptamak imkânsız gibidir.

Olayların gelişmesi ya da bitişiyle ilgili heyecanın yükselmesi ya da sükûneti gibi noktalar yoktur.

Helenistik çağ mimarisinde Klasik Grek dönemine ait bütün yapı unsurları dağılmış, yeni biçimler ortaya çıkmıştır. Bu yeni mimari unsurlardan daha sonra Romalılar da yararlanmıştır. Helenistik dönemin, İlk çağ sanatına katkısı belki de en çok şehircilik alanında ortaya çıkmıştır. İskender'in dünya hâkimiyeti düşüncesinin bir sonucu olarak yeni ve düzenli şehirler kurulmuş, planlı şehircilik ortaya çıkmıştır (Pasquier,1993:164; Bazin,1998: 89). Antik çağdaki *stoa* (=tek ya da iki katlı, uzunlamasına gelişmiş plan düzeni gösteren yapı), *bouleuterion* (=kent meclisi binası), *gimnasium* (= spor etkinliklerinin ve beden eğitiminin yapıldığı yer) gibi kamu binaları bu dönemde planlı bir şekilde yapılmaya başlanmış ve *agora* adı verilen bir alan çevresinde toplanmıştır (Pasquier,1993: 164). Yine bu dönemde toplantı salonları, kütüphane ve müzeler inşa edilmiştir. Mısır'daki İskenderiye Kütüphanesi buna güzel bir örnektir. Dor üslubu gerilerken Korint üslubu öne çıkmıştır (Bazin,1998: 89).

Eski çağlardan farklı olarak tapınak yerine saray mimarisi üzerinde duran Helenistik sanat, beraberinde abartılı anlatımları getirmiştir. Süs ve gösterişe olan düşkünlükle yapılan abartılı heykeller, önceki dönemlerin sadeliğini ortadan kaldırmıştır. Bu dönemde yapılan heykellerde abartılı hareketler ve abartılmış vücut hatları göze çarpar. Vücuttaki kasların ve hareketlerin vurgulanması ile rölyefferde belli bir yükselme ortaya çıkmıştır. Bu rölyeffer Barok anlayışa yakındır (Turani, 2000: 178). Klasik dönemdeki tanrısal ve sakin heykellerinin yerini hareketli formlar almıştır. Teatral ifadelerle zenginleştirilmiş hareketler, klasiğin sükûnuna adeta bir tepkidir.

Heykeller artık tanrısal ifadelere başvurmazlar. Bunun yerine sıradan insanların anlık pozlarını güzel bir biçimde yansıtmışlardır. Natüralizm hâkim olmaya başlamıştır.

Helenistik dönem resim sanatı hakkında elimizde çok az kalıntı vardır. Fakat bu dönemde resimde mozaik kullanımının başladığı bilinmektedir. Helen sanatının etkilerinin yayılışı, Vezüv'ün lavları altında kalan Pompei şehri resimlerinde rahatlıkla görülür. Antikçağa ait çok az resim örneği bu şehirde, Delos ve Roma'da bulunmuştur.

Helenistik Sanat Eserlerinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi:

Resim 1: Laokoon Heykel Grubu

Günümüzde Roma'da bulunan heykel grubu, konusunu bir Yunan efsanesinden alır. Gerçek heykelin bir kopyası olduğu düşünülmektedir. Yaşanılan dönem, efsaneleri yüceltme çağıdır. Doğaüstü olaylar ve efsaneler, sanat eserlerine birebir yansımıştır. Truva Savaşı'nda geçen öyküde, Truvalı bir rahip olan Laokoon, düşmanların şehrin dışında onlara bıraktıkları tahta atın içeri alınmaması gerektiğini söyler. Bunun üzerine tanrılar, Laokoon ve oğullarının üzerine bir yılan gönderip öldürürler (Turani, 2000: 182; Kozanoğlu, 1992: 174). Eser, konusu olan bu hikâye ile izleyicilere tanrıların yenilmezliği mesajı veriyor gibidir. Heykelde kompozisyon dağılımı iyi bir şekilde yapılmış ve figürler uygun bir şekilde birbirlerine bağlanmıştır. Figürler hareketlidir ve bunu hissettirirler. Çırpınma sahnesinin verdiği ifade zengindir. İzleyici, kendini olayın gerçekleştiği sahnenin içinde hisseder. Figürlerdeki teatral ifade de buna katkıda bulunur. Bu da ifadeyi güçlendirmiştir. Helenistik sanatın bir özelliği olarak vücudun öğeleri çeşitli yönlere dağıtılmıştır. Klasik heykeldeki uyum ve düzen, yerini hareketliliğe ve doğallığa bırakmıştır. Helenistik çağın estetik anlayışı klasik güzelliğe övgüden çok, doğallığı öne çıkarma olarak eserlere yansımıştır. Helenistik estetik anlayışının bir başka özelliği olarak, bu heykelde hacim duygusunun öne çıkarıldığını görmekteyiz. Vücudun kıvrımları hareketle ve hacimli adalelerle belirginleştirilmiş, anatomi ön planda tutulmuştur.

Resim 2: Samothrake Nike'si

Bu heykel, M.Ö. 180 yılı civarında yapılmıştır (Turani, 2000: 178). Samothrake'de (Semendirek) bulunmuştur. Helenistik dönemin anı yakalayan felsefesi, bu heykelde en özgün şeklini almıştır. Zafer Tanrıçası olan Nike, heykelde kanatlı olarak, uçar pozisyonda tasvir edilmiştir (Bazin,1998: 103). Uçma hareketini bize en iyi şekilde hissettirir (Turani, 2000:179). Kanatlarının hareketi, ileriye doğru atılan bir kadın figürünü kusursuz olarak ortaya çıkarır. Esen rüzgârla birlikte vücuduna yapışan elbisesinin kıvrımlarından rüzgârın şiddeti hissedilir (Bazin,1998: 108). Bu ifade zenginliği o zamana kadar Yunan heykelinde görülmemiş bir yeniliktir. Klasik heykelin idealizmine karşı natüralizmin ve ifadeciliğin adeta bir tepkisidir. Helenistik dönemin estetik anlayışının doğrultusunda; hareket ve hacimli vücut hatları son derece belirgindir. Zafer tanrıçasının ileri doğru hareketi, onun kişiliğini yansıtmaları bakımından önemlidir. Bu da insana özgü olan kişiliklerin sanata egemen olduğunu ve tanrı-tanrıça gibi ilahi kişiliklerin de insani özellikler taşımasının kabul gördüğü anlamına gelmektedir.

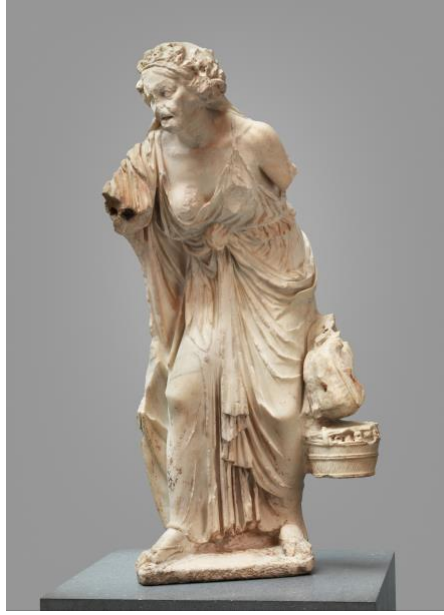
Resim 3 : Athena'nın Devlerle Savaşı

Bergama Atları, Helenistik çağın en önemli kabartmalarına sahip yapıydı. Kabartmalarda Zeus ve Athena'nın devlerle mücadelesi anlatılmaktadır. Helenistik dönemin anlatımcılığı burada iyi bir şekilde göze çarpar. Dönemde var olan, tarih ve efsaneler olan düşkünlük, bu anlatımcılığı kullanarak seyirciye olayın yaşandığı anın özelliklerini sunar. Eseri izleyen kişi adeta kabartmanın içinde yer alır. Yine bu dönemin özelliği olarak figürler tek tek değil iç içe geçmiş formlar olarak ele alınmıştır (Turani, 2000:179). Figürler, çağın özelliğine bağlı olarak yoğun bir hareket ve adale duygusunu bize verir. Adeta rölyeften dışarı çıkacakmış gibi görünen adaleli vücutlar, klasik tasvirlerden ayrılır. Dramatik sahneler, zengin bir ifadeyle süslenmiştir.

Resim 4: Ölen Galyalı

M.Ö. 3.yy'da yapılan bu heykelde natüralizmin öne çıktığını görmekteyiz (Turani, 2000: 177). Artık günlük hayattan insanlar da heykelin konusu olabilmektedir. Bu heykelin konusu da savaş esiri olan bir Galyalı'nın ölmek üzere haldeki görüntüsüdür. Savaş kavramının insan hayatının içinde mutlaka yer aldığı Antik çağda savaş esiri ya da köle olmak, acı çekmek doğaldı. Fakat Helenistik dönemden önce bu dramatik sahneler sanat eserinin konusu olmamıştır. Figürün duruşu gerçekçi ve doğaldır İdeal görüntünün kullanım dönemi artık sona ermiştir. Helenistik dönemde var olan Stoacılık ve Epikuros'un felsefesi ışığında doğal olma esas olmuştur. İnsan merkezli sanat bu eserde rahatlıkla görülebilir. Toplumun her kesiminden insan manzaraları, kusursuz olanın güzelliğine tercih edilmeye başlanmıştır. Antik çağın din ve efsaneler üzerine kurulu sanat anlayışının dışında değerlendirilmesi gereken bu eser, sanatçının yaratıcı gücünün sanat eseri üzerinde egemen olmaya başladığı, en azından ortaya çıktığı anlamına gelmektedir. Ayrıca bu heykeldeki ifade zenginliği de Helenistik dönemin başları olmasına rağmen üst düzeydedir. Figürün acı çeken ifadesi, izleyici ile rahatlıkla iletişimde bulunmasını sağlamıştır.

Resim 5: Pazarcı Kadın

Helenistik döneme ait tipik bir eser olan pazarcı kadın heykelinde günlük hayat, bütün çirkinlik ve eksikliklerine rağmen işlenmiştir (Turani, 2000: 178). Daha önceki dönemlerdeki idealizmin aksine günlük hayattaki yaşlı, çökmüş figürler, heykelin konusu olmuştur.

Resim 6: Uyuyan Satir

Klasik dönemin zarafeti, bu eserde de görüldüğü gibi yerini dağınık bir hareket duygusuna bırakmıştır. Vücut parçalarının birbirinden ayrı yönlere doğru hareket halinde olması, Helenistik sanatın bir özelliğidir (Turani, 2000: 177).

Resim 7: İskender Lahdi

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan İskender Lahdi, adının çağrıştırmasına rağmen Büyük İskender için yapılmamıştır. Yine de bu lahitte, Helenistik dönemin bütün izleri görülür. Savaşların anlatıldığı bu görkemli lahitte ifade ve gerçekçi üslup yoğunlaşmıştır. Büyük bir imparatorluğun bölünmesiyle oluşan daha küçük devletler olsa da Helenistik coğrafya belli bir kültür dairesinde yaşamaya devam etmiştir. Hayatta kalma, devletleri ayakta tutma ve genişleyip zenginleşme çabası, bütün bu devletlerin amaçları arasındaydı. Bu dönemde savaşların insan hayatının bir parçası olması da bu ideallerin önderliğinde yaşanan bir durumdu. Söz konusu sanat eserinde işlene savaş sahnesi de dönemin şartlarını anlatımcı bir ifadeyle gözler önüne sermektedir. Lahdin sahibinin kahramanlıklarını öven bu sahneler, dönemin mezar ve ahiret kültürünün bir parçasıydı. Gösterişli, büyük ölçülerde ve yüksek kalite taşlardan yapılan bu lahitlerde sıkça işlenen konular; kişinin kahramanlığı ve başarılarıydı. Helenistik döneme ait olan İskender Lahdi'nde de savaş sahneleri lahdin en önemli süslemesidir. Dönemin estetik anlayışının ürünü olarak iç içe geçmiş figürler göze çarpar. Hareketler belirgindir ve kabartmanın sınırlarını zorlayan bir hacim duygusu hissedilir. İnsan ve hayvan figürlerindeki anatomi bilgisi ve hacim, izleyiciyi kabartmanın içine çeker. Dönemin karakteristik özelliği olan dramatik ifadeler de yapıtta yer alır.

Resim 8: Jupiter-Amon Kral Başı

M.Ö.332-41 yılları arasında yapıldığı düşünülen Jupiter-Amon kral başı, Helenistik dönemin Mısır sanatına etkilerine iyi bir örnektir. Diyoritten yapılmıştır ve iki yanında koçboynuzlarıyla tasvir edilmiştir. Bu eserde Mısır'ın yanı sıra Yunan ve Roma üslubuyla yapılmış olan kral başı, iki tarafındaki koç boynuzlarıyla Mısır tanrısı Amon'u simgelemektedir. Eserin Yunan üslubuna yakın olduğunu saçlarının görünmesinden de anlayabiliriz. Mısır heykelinde saçlar genellikle bir örtüyle örtülmüş olarak saklanırdı. Yunan ve Roma heykelinde ise saçların detayları incelikle işlenirdi. Bu dönemde ve daha sonra, ortak bir Mısır- Yunan- Roma kültürünün oluşmasıyla, bu üç kültürün panteonlarında birbirlerine eşdeğer olan tanrı ve tanrıçalar, birlikte anılmaya ve tapınılmaya başlamıştır. Jupiter –Amon da birbirine eşdeğer olan (Mısır ve Roma'nın baş tanrıları) iki tanrının birleşik modelidir. Ptolemaios hanedanı ile birlikte Mısır'da Grek- Mısır dönemi başladı. Bu hanedan soy olarak Yunanlıydı ve özellikle o dönemin Mısır sanatında bariz bir Yunan etkisi görülür. Fakat yine de bu krallar, kendilerinden firavun olarak bahsederlerdi ve bu da karma bir Mısır-Yunan kültürünün doğuşuna zemin hazırlamıştır. Ptolemaios hanedanının kralları, Mısır inancını yok saymamış, tam tersine eski firavunlar gibi kendilerini Mısır tanrı ve tanrıçalarının vekili olarak görmüşlerdir. Bu dönem sanatının hemen hemen tüm öğelerinin Yunan ve Roma üslubunda yapılmasının yanı sıra, Mısır inanışlarına da yer verilmesinin nedeni de budur.

Bu eser, Mısır kültürünün önce yakın coğrafyaları, dolaylı olarak da bütün medeniyetleri etkilediğinin bir göstergesidir. İnanç etkileşimleriyle kendi tanrılar kültürünü zenginleştiren Mısır, daha da fazla olarak, istilaya uğrayıp egemenlik altına girdiği bütün toplumları etkilemiştir. Roma döneminde, Romalı lejyonerlerle birlikte imparatorluğun en uzak köşelerine yayılan Mısır kültürü, daha sonraki dönemlerin ve hatta günümüzün Avrupa ve dünya sanatını etkilemiştir (Hornung, 2003: 148,149).

Resim 9: Pompeii İsis Tapınağı

Vezüv Yanardağı'nın lavları altından çıkarılan Pompeii ve Herculaneum şehirleri, Helenistik sanat açısından önemli bir kentti. Bu dönemde imparatorluk coğrafyasındaki bütün kültürlerden etkilenme artmış, yeni bir karma kültür oluşturulmuştu. Pompeii şehrindeki konutların süslemelerinde de bu etkiler bariz şekilde görülür. Uzak coğrafyalara ait kültürel öğelerin resmedildiği bu freskolar, dönemi en iyi şekilde anlatır. Pompeii'deki İsis Tapınağı, yine bu karma kültüre örnektir. Günümüzde harabe halinde olan bu tapınak, Mısır panteonundaki en önemli tanrıça olan İsis'in kültünün, Helenistik dönemle birlikte uzak coğrafyalara yayıldığına kanıttır (Hornung, 2003: 148,149). Farklı inanışların kaynaşıp yeni kültür sentezlerinin yapıldığı bu dönemde İsis'e ait çok sayıda tapınak, büyük bir coğrafyada rağbet görmüş ve kullanılmıştır. Mısır panteonundan devşirme tanrı-tanrıçalara inanma, Antik çağ inanışlarına ters düşen bir felsefe değildir.

Sonuç

Helenistik dönem hakkında söylenebilecek en önemli görüş, bu kültürün, birçok kültürün sentezinden oluşan bir karma kültür olduğudur. Büyük İskender tarafından fethedilen topraklar üzerinde, bir ölçüde Grek kültürünün baskın olduğu fakat diğer bütün kültürlerden bünyesine bir şeyler katan bir karma oluşmuştur. Batı

Akdeniz'den Hindistan'a kadar büyük bir coğrafya ve barındırdığı kültürel öğelerle Helenistik dönem, dünya tarihine büyük katkı sağlamıştır. Öncelikle Roma İmparatorluğu'nu, daha sonra da günümüz Avrupa ve Yakındoğu kültürlerini yönlendiren bu kültürün yetiştirdiği sanat da farklı kültürlerin sentezini içinde barındırmıştır. Bu dönemde klasik çizgisinden sıyrılan Grek sanatına, yeni felsefelerin ışığında bir hümanizm, coşku ve hareket girmiş, ifade ön plana geçmiştir. Mimari yönden de daha planlı şehirler kurulmuş, bu da vatandaş olma bilincini doğurmuştur. Yeni inanç sistemleri kabul görmeye başlamış ve tanrı önünde insanın değeri artmıştır. Helenistik kültürün yayıldığı diğer kültürlerde ise Yunan sanatına özgü gerçekçilik bir ölçüde yerleşmiştir.

KAYNAKLAR

- Barette, François.(1993). “Roma. İmparatorluk Sanatı”, *Thema Larousse*, cilt 5, s.168–169. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bazin, Germain. (1998). *Sanat Tarihi*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Glassner, Jean-Jacques. (1993). “Eski Yakındoğu. Devrimler Çağı”, *Thema Larousse* cilt 5, s.150–151. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Glassner, Jean-Jacques. (1993). “Eski Yakındoğu. İktidarın Aracı Olarak Sanat”, *Thema Larousse* cilt 5, s.152–153. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Hornung, Erik. (2004). *Ana Hatlarıyla Mısır Tarihi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Kozanoğlu, M.Tahsin. (1992). *Yunan Mitolojisi*. İstanbul: Mitologya Yayınları.
- Martin, J. , Zwölfer, N. (1994). “Griechenland- Die Welt der Polis”, *Geschichtsbuch*. Berlin: Cornelsen.
- Martin, J. , Zwölfer, N. (1994). “Hellenismus–Die Ausbreitung der Griechischen Kultur” *Geschichtsbuch*. Berlin: Cornelsen.
- Meuleau, Maurice. (1993). “Siteler: Yunan Uygarlığının Doruğu”, *Thema Larousse* cilt1, s. 50–51. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Meuleau, Maurice. (1993). “Mezopotamya”, *Thema Larousse* cilt1, s.38–39. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Oates, Joan. (2004). *Babil*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

- Pasquier, Alain. (1993). “*Eski Yunan. Arkaik Dönemden Klasik Döneme*”, *Thema Larousse* cilt 5, s.162–163. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Pasquier, Alain. (1993). “*Eski Yunan. Hellenizmin Parlayışı*”, *Thema Larousse* cilt 5, s.164–165. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Vernus, Pascal. (1993). “*Eski Mısır. İlkeleri Değişmeyen Bir Sanat*”, *Thema Larousse* cilt 5, s.154–155. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Turani, Adnan. (2000). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İnternet Kaynakları:

- Vikipedi, *III. Aleksandros*, https://tr.wikipedia.org/wiki/III._Aleksandros (E.T. 07.04.2016)
- Wikipedia, 2016: *Alexander The Great*, https://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_the_Great).

Görsel Kaynaklar:

- Resim1:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bd/Laocoon_and_His_Sons.jpg/800px-Laocoon_and_His_Sons.jpg
- Resim2:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/5f/Nike_of_Samothrake_Louvre_Ma2369_n4.jpg/800px-Nike_of_Samothrake_Louvre_Ma2369_n4.jpg
- Resim3: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/59/Pergamonmuseum_-_Antikensammlung_-_Pergamonaltar_13.jpg/800px-Pergamonmuseum_-_Antikensammlung_-_Pergamonaltar_13.jpg
- Resim4:<http://gotterdammerung.org/photo/travel/italy/rome/cityscapes/061001-171739%20The%20Dying%20Gaul%20at%20the%20Capitoline%20Museums.html>
- Resim 5: <http://www.metmuseum.org/art/collection/search/248132>

Resim6:https://en.wikipedia.org/wiki/Barberini_Faun#/media/File:Barberini_Faun_front_Glyptothek_Munich_218_n2.jpg

Resim7:http://www.istanbularkeoloji.gov.tr/web/14-51-1-1/muze_tr/koleksiyonlar/arkeoloji_muzesi_eserler/iskender_lahdi

Resim 8: Araştırmacının kendi arşivi

Resim9:[https://en.wikipedia.org/wiki/Temple_of_Isis_\(Pompeii\)#/media/File:Brogi,_Giacomo_\(1822-1881\)_-_Pompei_-_Tempio_d%27Iside_-_n._5038_-_ca._1870.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Temple_of_Isis_(Pompeii)#/media/File:Brogi,_Giacomo_(1822-1881)_-_Pompei_-_Tempio_d%27Iside_-_n._5038_-_ca._1870.jpg)